

Mednyánszky rajz közben

51

MEDNYÁNSZKY LÁSZLÓ (1852-1919)

Menekülők

Olaj, vászon, 80x100 cm

Jelezve jobbra lent: Mednyánszky

Kezdő ár: 7 000 000 Ft / 23 333 EUR

Becsérték: 11 000 000 – 22 000 000 Ft

Estimated value: 36 667 – 73 333 EUR

KIÁLLÍTVA:

- Nemzeti Szalon, 1917. katalógus: 320.

KIÁLLÍTVA ÉS REPRODUKÁLVA:

- Mednyánszky. Magyar Nemzeti Galéria, Szerk: Markója Csilla, Budapest, 2003. október 14. – 2004. február 8. katalógus: 263.
- Ladislav Mednyánszky. Zost. Csilla Markója – István Bardoly – Katarína Benová. Slovenská Národná Galéria, Bratislava, 2004. április 29 – augusztus 29. katalógus: 263.
- A 121 legszebb Mednyánszky festmény. Virág Judit Galéria, Budapest, 2011. 263. oldal

REPRODUKÁLVA:

- Kállai Ernő: Mednyánszky László. Budapest, Singer és Wolfner Irodalmi Intézet, 1943. kép: LXV.
- Sarkantyú Mihály: Mednyánszky László. Budapest, Képzőművészeti Alap, 1981. katalógus: 49.
- Markóka Csilla: Egy másik Mednyánszky. Enigma Könyvek, Budapest, 2008. kép: 11/59.

Különös élmény még a napját is tudni egy kép elkészültének. Mednyánszky meglepő naplószemelvényein kívül, még számtalan kis vázlatfüzete tartalmaz naplószerű feljegyzéseket, a háborús évekből is. Ezekből a mindaddig publikálatlan, sokszor tényérnyi gondolat- és rajzgyűjteményekből szinte órára pontosan rekonstruálhatjuk a *Menekülők* című kép keletkezéstörténetét. Magunk elé képzelhetjük a fényképekről és leírásokból jól ismert Tolsztoj-szakállú, inas, derűs figurát, a gyermeki kék tekintetű, hamiskásan hunyorgó Öreg Kuttyát, ahogy magát nevezni szeretette. Éppen bécsi műtermében áll, körben jó pár közel azonos méretű, 80 x 100-as vászon. 1916-ot írunk, nemrégiben tért vissza a déli frontról, ahol könnyebben megsebesült. Az il Santónak becézett különc festőt, aki a lövészárokból kimászva, a golyókra ügyet sem vetve rajzolgatott, tisztelték a katonák. Egy eltévedt srapel mégis eltalálta. Az esetről megemlékezett még a Berliner Tageblatt is: „*Mednyánszky László báró hadifestő legutóbb megsebesült, amikor Flitschnél a legelő levő előrs fedezékében ült és vázlatokat készített. Csak másnap kérdezte tőle valaki a parancsnokságnál csodálkozva, hogy miért véres a vállán ütött-kopott, őcska festő-zubbonya. A különös öreg úr szórakozottan felelt, hogy hát golyót kapott a vállába. És csak most kötötték be sebeit, mely szerencsére nem volt súlyos.*” A frontparancsnok sietett levélben kifejezni elismerését. De Mednyánszkyknak még 1917-ben sem volt evidens, hogy ő hős lenne. Wolfnernek írott, szintén publikálatlan levelében kiténtetése alkalmából tévedést emleget: „*Édes öregem! (..) Nagyban dolgozom és egészségem mindinkább javul. Többet gratuláltak egy kiténtetés alkalmából, én még nem értesültem erről és őszintén, nem is hiszek benne, annyira különösnek látszik, hogy ilyes magamforma embert érhetne. Valami tévedés lehet a dologban.*” (MNG Adattár 3396/1934/13)

A háborút nem a hősiesség színhelyének fogta fel, sokkal inkább olyan szcénának, ahol azok az erők, melyeket a természet és az emberi természet tanulmányozása során megfigyelt, drámai sűrítettségben voltak jelen. És egy efféle lehetőség az esszencia,

Kozák lovasok Galíciában

Katonák a lövészárokból

Lövészárók, 1915 körül

51

Honoré Daumier:
Menekülők / Kivándorlók 1868-1870

a "tömörítvény" közvetlen megragadására a festő számára csak lelkesítő lehet. E lelkesedés feledtetett vele minden veszélyt és melankóliát. Innen Mednyánszky hadiképeinek titkos belső sugárzása, eufóriája. *„A fájdalom természetes és mennél mélyebb, annál inkább tisztít. Minden földi iránt el kell tompulni, hogy minden magasabb iránt felébredhessünk! Csak a nagy fájdalom ébreszthet fel egy magasabb életre. (...) Minden ami múlik, egy bizonyos bánatos érzést kelt. Erről le kell szokni, mert minden ami múlik, vissza is tér.”* (MNG Adattára, 19753/1977, kézirat 57-58) – írta már Bécsben, ahol a Sobieski Gasse 4/a alatti műtermében megszállott munkába kezdett, hogy az évi élményeit az északi és déli frontokról, melyeket stúdiumvásznakon, fixírozott szénrajzokban és több száz vázlatban hozott magával, nagyméretű képekben rögzítse. Ezek egyike a *Menekülők*.

Mednyánszky nem volt igazán jól abban az időben. Egész tavasszal beteg volt, s mivel a külvilág felé mindig kisebbiteni igyekezett problémáit, meghűlésnek nevezte tüdőgyulladását. Ahogy felépült, sietett vissza a frontra. Meszesedés, vesebaj kínozta, ehhez jött a sebesülés. 1916 júliusában így fohászkozott halott barátjához: *„édes jó mindenem, közeledem hozzád, ezen világnak már nem kellek”*. Ősszel szinte úgy bővölte magát életre. *„Tegnap sok erőlködéssel elkészültem az előkészítéssel. Körülbelül valamennyi legkézenfekvőbb motívot kis vászra és cartonokra felvázlatoltam. Ma az egyiket vagy másikat már képvászonra kell áttenni.”* (1916. szeptember 2. Wien, MNG Adattára 19753/1977, kézirat, 101.) Szeptember 30-án, szombatn már arról értesülünk hogy *„dolgoztam a nagy éjjeli menekülőkön, ismét bedörzsöltem egy barnás festékkel”* (Bresty. Napló, 128.o.). Egyidejűleg készül egy nagy trén-kép, és valószínűleg a Szerbiában. De elégedetlen a munkával. *„8 után még felmentem dolgozni, átalakítottam, félig összehoztam az éjjeli menekülőket.”* (1916. szeptember 30. id. kézirat 109.) Október elsején ott folytatja, ahol abbahagyta: *„ma reggel dolgoztam (...) az éjjeli menekülőkön, ez foglalkoztatott tegnap este, ma reggel és ma este: most együtt van, részletek hiányoznak.”* Ekkor már 11 képen dolgozik egyidejűleg. De a *Menekülők* még mindig tökéletesíti, október 3-án megint hozzányúl, a *„komitácsik hótájon”* után szemlátomást ez most a szíve csücske: *„Ma reggel ismét kijavítottam a képet: éji menekülők.”* (Bresty. Napló 129., a kézirat alapján kiegészítve).

Megérte a fáradozás. A Singer és Wolfner-gyűjtemény féltett darabját, a 352. leltári számú olajfestményt Kállai kéziratos oeuvre-katalógusában a legjobb művek között tartja számon (MTA MKI Adattára C-I-15). Monográfiájában is reprodukálta (LXV tábla), innen vette át Sarkantyú (kat. 49.), aki a lappangónak titulált képet a 10-es évek közepére datálja. Kétségtelenül Mednyánszky háborús festészetének egyik főművével van dolgunk, talán a legszuggesztívebb, legeredetibb kompozíciójával minden nagy tömeget mozgató képe közül. Ez annak a speciális újításnak köszönhető, mellyel Mednyánszky a horizontvonalat lenyomva, az enyészpont felé terelte a több képén is látható, ponyvás szekerekkel, cőkmókokkal fejvesztve menekülő tömeget. Ezekről a menekülőkről írta Malonyay: *„Az éjszakát ott töltik a szekéren, s a férfinép a szekerek alatt. Jaj azoknak, akik kizökkennek a sorból: leszorúlnak az útról s ott maradhatnak hetekig, tengelyig sárban, valamelyik feltúrt útszéli kátyúban, az útra vissza többé nem térhetnek, letaposnák őket, mert a trén meg nem áll, az a szekértábor áradatosan sodor tovább.”* Ezt a pánikot adja vissza az átvitt értelemben is az enyészpontra komponált kép. Goya remekművével, a *Pánikkal* (másképpen: *Kolosszus*) szemben itt már nincs szükség a horizonton fenyegetően tornyosuló rémre. Mednyánszky ege üres, a súlyos barna vetítívászonon nem jelenik meg az ember projekciója. Éppen ettől zseniális ez a kép, a tágas, csendes, üres égtől, mely alatt a modern háború résztvevői Isten-től-embertől, önmaguktól elhagyatva, vaktában menekülnek. A haditudósítók közös alapélménye az első világháborúról, hogy nem látni az ellenséget. Már fantázia sem pótolhatja, az *„értelem álmái”* sem tölthetik be a hiányt.

Az alacsony horizontvonal csak fokozza a szorongató érzést. Nem új elem ez Mednyánszky festészetében, noha háborús képei legjaván jut majd drámai szerephez (ld.

Goya: A Pánik / A kolosszus, 1812 előtt

a *Táborozás* című képet és a *Havasok aljánt*, szintén ebből az időből, ahogy az utóbbin az előbbin látható tömeg bemozdul). Már 1880 után alkalmazza a képsík alsó harmada alá szorított horizontvonalat, hogy a végtelenség érzetét keltse. De ez a nagy festői bátorságra valló megoldás később is számtalan képén visszatér, így a *Derengő hajnal*, *Mocsaras táj*, *Nyárutó*, *Lankás*, *Fehér felhők* vagy a *Holdas táj* címűn. De míg itt a természet, tehát az embernek adatott tér végtelen és zsongító tágasságát jelenítette meg, a *Menekülőkön* az időaspektus végtelenítésére szolgál. Mintha öröktől és örökké rohanna az ember vesztébe. Kállai találó leírása szerint Mednyánszky-nál a háborús időszakban *„az emberábrázolás köre és színtere mérhetetlenül kitágul: rop-pant hegyek között vagy széles sík térségeken hatalmas embertömegek sodródnak, kavarnak. A természet határtalan horizontjai színültig megtelnek ezzel a sáros, verejtékes és véres emberi özönléssel. Táj és ember együtt óriási drámai színjátékká varázsolódik. A forrongó, tajtékzó emberörvény az eget csapdossa, a világ csordultig van szenvedéssel.”* (Kállai 118.) Hasonlóan szimbolikus értelmű menettel próbálkozott meg Daumier, aki Goya mellett Mednyánszky másik nagy inspirálója. Éppen az akadémikus hagyományokon nevelkedett Mednyánszky, írja Sarkantyú, lesz képes választ adni kora létkérdéseire, s kifejezőeszközeinek olyan megújításával, melyben a legkevésbé sem akadémikus hagyományokra támaszkodik, a XVII. századi hollandok, valamint Goya és Daumier művészetének eredményeit lesz képes szintézisbe emelni (Sarkantyú, 63).

De míg Goyát csak rajongva emlegeti naplójában, Daumier konkrét technikai fogásokban is hatott rá, legjobb példa erre épp a *Menekülők* sziluett-kezelése: a kontúrvonalak Daumier módján, legömbölyítve és megnyújtva, expresszíven vonaglanak. A Daumier-hatást még Párizsból hozza magával Mednyánszky és ahogy Sarkantyú írja: *„Az újszerű festői megoldások sok szálon kötődnek a korábban elemzettekhez. Így például a Menekülők (kat. 49. kép) tragikus, sötétlő kavargását ugyanaz a drámai fénysziluett modellálja, amelyet jól ismerünk az Útonállóról, a Lincselésről és egyéb, velük egyidős kompozíciókról.”* (Sarkantyú 54.)

Ismerjük ezt a puha vonalakkal társuló expresszivitást máshonnan is, mint a festészetből: a réműlettől *„púpos utat”* és a *„félelemtől bolyhos honni éjszakát”* egy költő írja meg. És Radnóti írja meg e Mednyánszky kép II. világháborús pandant-ját is: *„torló ember, állat, szekér és gondolat, az út nyerítve hőköl, sörényes ég szalad”*. (Razglednicák)

Míg Daumier menekülőinek előképe statikus és síkszerű bronzrelief, s e reliefkompozíciót híres *Menekülők* (másképpen: *Kivándorlók*) című képén csak befordította a térbe, szembe a nézővel, hogy az átérezze a pánikot, mely őt is feltartóztatlanul magával ragadja, addig Mednyánszky szerint mi már eleve a menekülők közé tartozunk. Hiszen csak a hátát látjuk embertársainknak, ahogy előttünk, vagy egyenesen előlünk, a háború képében bennünk lakó gonosz elől futnak. Ezáltal emelkedik szimbolikus erőre az a kompozíció, mely kiállja a versenyt akár Goyával, akár Daumierral. Nagyszabású és tökéletesen kivitelezett víziója annak a világnak, amelyről az ember bátran elmondhatja:

„Magamban élem át már mindazt, mi hátravan, nem nézek vissza többé s tudom, nem véd meg engem sem emlék, sem varázslat, - baljós a menny felettem; ha megpillantsz, barátom, fordulj el és legyints. Hol azelőtt az angyal állt a karddal, - talán most senki sincs.”

(Radnóti Miklós: Sem emlék, sem varázslat. 1944. ápr. 30.)

Mednyánszky László: Táborozás (Trén) 1914-1918 között

Mednyánszky László:
Ágyút húzó katonák a hegyek között, 1915 körül

Mednyánszky László:
Tüzelek havas tájban, 1914-1918 között

Markója Csilla